

Realizacja zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami

Obowiązek realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami wynika z zapisów art. 7 Rozporządzenia ogólnego 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. i jest horyzontalną zasadą obowiązującą w całej Unii Europejskiej. W związku z tym wszystkie programy operacyjne realizowane w ramach funduszy polityki spójności przewidują mechanizmy pozwalające na przeciwdziałanie wszelkim formom dyskryminacji, w tym dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność.

Ponadto zapisy ratyfikowanej w dniu 6 września 2012 r. przez Polskę Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych zobowiązują Polskę do zwiększenia możliwości korzystania z praw przez osoby z niepełnosprawnościami, w tym eliminacji barier oraz zapewnienia pełnego uczestnictwa we wszystkich sferach życia.

Na tej podstawie projektodawca ubiegający się o dofinansowanie realizacji projektu zobowiązany jest przedstawić we wniosku o dofinansowanie projektu sposób realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami w ramach projektu, zgodnie z obowiązującym kryterium formalnym „Zgodność projektu opisanego we wniosku o dofinansowanie z zasadą równości szans i niedyskryminacji w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami”. Zasada ta powinna być realizowana we wszystkich rodzajach projektów, tj. dedykowanych osobom z niepełnosprawnościami, ogólnodostępnych, a także w tych, w których nie zakłada się bezpośredniego wsparcia dla osób niepełnosprawnych, czyli np. w projektach ukierunkowanych na wypracowanie modeli, rekomendacji czy kształtowanie polityk. Obowiązkowe jest stosowanie *Wytycznych w zakresie realizacji zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz zasady równości szans kobiet i mężczyzn w ramach funduszy unijnych na lata 2014-2020 (Wytyczne)*. Uwzględnienie równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami, nie jest więc tylko kwestią deklaracji projektodawcy.

Zgodnie z *Wytycznymi* realizacja zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami (zasada dostępności) w projektach współfinansowanych z funduszy unijnych powinna być realizowana na wszystkich etapach wdrażania projektu, w tym na etapie przygotowania projektu czyli analizy, definiowania celów, planowania działań i budżetu, określania rezultatów, a także podczas jego realizacji, rozliczania, monitorowania i ewentualnie ewaluacji (o ile ewaluacja jest wymagana w projekcie).

Zasada może być realizowana poprzez zastosowanie uniwersalnego projektowania oraz mechanizmu racjonalnych usprawnień.

Koncepcja uniwersalnego projektowania oraz mechanizm racjonalnych usprawnień wpisują się w realizację zapisów ww. art. 7 rozporządzenia ogólnego UE 1303/2013. W zakresie promowania równości mężczyzn i kobiet oraz niedyskryminacji „(...) Państwa członkowskie i Komisja podejmują odpowiednie kroki w celu zapobiegania wszelkim formom dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną podczas przygotowania i wdrażania programów. W procesie przygotowywania i wdrażania programów należy w szczególności wziąć pod uwagę zapewnienie dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.” Tak więc zasada uniwersalnego projektowania, stanowi strategiczne podejście do planowania i projektowania zarówno produktów jak i odpowiedniego otoczenia, mając na celu promowanie społeczeństwa włączającego wszystkich obywateli oraz zapewniając im pełną równość oraz możliwość uczestnictwa.

Uniwersalne projektowanie jest definiowane w następujący sposób: uniwersalne projektowanie, to projektowanie produktów oraz otoczenia tak, aby były one dostępne dla wszystkich ludzi, w największym możliwym stopniu, bez potrzeby adaptacji bądź wyspecjalizowanego projektowania.

Koncepcja uniwersalnego projektowania jest więc głównym narzędziem służącym zapewnieniu dostępności dla wszystkich osób w korzystaniu z produktów, towarów, usług, infrastruktury wytworzonych

z udziałem środków EFS. Np. infrastruktura wykorzystywana lub adaptowana na potrzeby projektu powinna, o ile jest to ekonomicznie uzasadnione, spełniać wymogi koncepcji uniwersalnego projektowania (w projektach współfinansowanych EFS będzie to dotyczyć wydatków ponoszonych w ramach cross-financingu). Nie zawsze ekonomicznie uzasadnione będzie dostosowanie np. miejsc realizacji projektu do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Czasem racjonalnym będzie wynajęcie pomieszczeń dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami. Koncepcja uniwersalnego projektowania dotyczy natomiast bez wyjątku pozostałych elementów projektu takich jak np. przygotowanie materiałów promocyjnych, czy produktów wytworzonych w projekcie. Koszty związane z koncepcją uniwersalnego projektowania powinny zawierać się w budżecie projektu składanego do oceny.

Drugim narzędziem służącym urzeczywistnieniu w ramach funduszy europejskich 2014-2020 pełnej dostępności w korzystaniu z projektów realizowanych z udziałem środków europejskich jest mechanizm racjonalnych usprawnień. Mechanizm ten jest definiowany, jako konieczne i odpowiednie zmiany oraz dostosowania, nienakładające nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, rozpatrywane osobno dla każdego konkretnego przypadku, w celu zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami możliwości korzystania z wszelkich praw człowieka i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadzie równości z innymi osobami.

Mechanizm racjonalnych usprawnień to mechanizm uruchamiany dopiero w trakcie realizacji projektu, gdy do udziału w projekcie zgłoszą się osoby z niepełnosprawnością, których udziału nie przewidziano na etapie przygotowania projektu. Pozwala on na elastyczne reagowanie na potrzeby uczestników i zapewnia im optymalne (szyte na miarę) usprawnienia. Zgodnie z zapisami *Wytycznych* koszty dostosowania projektu do potrzeb uczestnika i/lub personelu z niepełnosprawnością mogą wynieść łącznie do 12 tys. zł na osobę. Uruchomienie tego mechanizmu może być finansowane w ramach elastyczności budżetu projektu lub z utworzonej rezerwy środków przeznaczonej na finansowanie wydatków związanych z tym mechanizmem. Każdorazowe uruchomienie mechanizmu racjonalnych usprawnień musi znaleźć odzwierciedlenie w poprawionym wniosku o dofinansowanie, w szczególności w budżecie projektu.

Poniżej, dla pełnego zobrazowania problemu, przedstawione są konieczne do wykonania obowiązki W związku z powyższym na etapie opracowania projektu projektodawca powinien:

1. W analizie sytuacji problemowej, która ma zostać rozwiązana/złagodzona dzięki jego realizacji, uwzględnić perspektywę osób z niepełnosprawnościami tj. przeprowadzić analizę potrzeb osób z niepełnosprawnościami, które wejdą w skład grupy docelowej (lub mogących się w niej znaleźć).
2. Uwzględnić perspektywę osób z niepełnosprawnościami podczas określania celów projektu i planowania działań, które mają być w jego ramach realizowane. Oznacza to, że perspektywa osób z niepełnosprawnościami musi znaleźć odzwierciedlenie w planowaniu zmiany, jaka ma dokonać się dzięki realizacji projektu. Cele równościowe dotyczą nie tylko projektów dedykowanych, a więc skierowanych wyłącznie do osób z niepełnosprawnościami, ale także ogólnodostępnych. **Jednym z elementów decydujących o tym, czy projekt spełnia założenia *Wytycznych*, jest zaplanowanie w nim działań niwelujących nierówności ze względu na niepełnosprawność.** Powinny być one zindywidualizowane i wynikać z przeprowadzonej na pierwszym etapie planowania analizy potrzeb osób z niepełnosprawnościami, które znajdują się lub mogą się znaleźć w strukturze grupy docelowej. Należy mieć na uwadze, że istnieją bardzo różne grupy osób z niepełnosprawnościami (różne rodzaje niepełnosprawności, niepełnosprawności sprzężone) i żadna z nich nie może zostać ogólnie wykluczona z udziału w projekcie.
3. Projektować działania równościowe tak aby przejawiały się one również w zapewnieniu dostępności wszystkich produktów projektu. Wynika to z zapisów *Wytycznych* (Podrozdział 5.2, pkt 15), zgodnie z którymi wszelkie produkty projektów muszą być dostępne dla wszystkich osób, w tym również dostosowane do zidentyfikowanych potrzeb osób z niepełnosprawnościami. W praktyce oznacza to, że muszą być one zgodne

z koncepcją uniwersalnego projektowania, rozumianego, jako sposób podejścia do planowania i tworzenia produktów, urządzeń oraz przestrzeni publicznej, który zapewnia ich dostępność dla wszystkich użytkowników. Dostępność produktów w projektach finansowanych ze środków EFS dotyczy przede wszystkim (bez względu na to, czy projekt ma bezpośrednich odbiorców z niepełnosprawnościami realizowanych działań, czy też nie):

- zasobów cyfrowych (strony internetowe, materiały multimedialne, publikacje w wersji elektronicznej, szkolenia e-learningowe itp.) – w tym przypadku kluczowe jest stosowanie wytycznych WCAG 2.0 oraz języka łatwego do czytania i zrozumienia,
 - multimediiów (filmy informacyjne i promocyjne, nagrania dźwiękowe, infoanimacje itp.), w tym stosowania transkrypcji tekstowej, napisów dla osób głuchych, audiodeskrypcji, tłumaczenia na język migowy, języka łatwego do czytania i zrozumienia,
 - materiałów drukowanych (publikacje, artykuły, plakaty, ulotki, formularze zgłoszeniowe itp.) m.in. poprzez stosowanie języka łatwego do czytania i zrozumienia, używanie czytelnych, bezszeryfowych czcionek etc.
4. Zaplanować równościowy monitoring i ewaluacji (o ile jest wymagana w projekcie), które będą konsekwencją wcześniejszych kroków związanych z analizą sytuacji tych osób i potrzeb wynikających z różnych rodzajów niepełnosprawności, formułowaniem równościowych celów oraz planowaniem działań odpowiadających na nierówności ze względu na niepełnosprawność. Projektodawca powinien uwzględnić możliwość przeprowadzenia ewaluacji projektu pod kątem Zasady dostępności przez IZ RPO po zakończeniu projektu.
 5. Uwzględnić potrzeby osób z niepełnosprawnościami na etapie konstruowania budżetu (zapewnić dostępność projektu), tj. w projektach zakładających udział osób z niepełnosprawnościami – jako uczestników bądź personelu – **wrażliwy budżet powinien odzwierciedlać przyjęte założenia co do grupy docelowej oraz form wsparcia**. Oznacza to, że powinien zawierać koszty, które umożliwią w projekcie udział osobom z niepełnosprawnościami. W projektach, gdzie nie zakłada się udziału osób z niepełnosprawnościami, budżet powinien zawierać pomimo to koszty dostosowania produktów, np. wideo tłumaczenia na język migowy.

Projektodawca, w celu zapewnienia dostępności projektu dla osób z niepełnosprawnościami, ma możliwość zastosowania w projekcie kosztów związanych z mechanizmem racjonalnych usprawnień wtedy, gdy nie przewidział uczestnictwa w projekcie osób ze szczególnym rodzajem niepełnosprawności. **Trzeba jednak pamiętać, że racjonalne usprawnienia powinny być mechanizmem wtórnym w zakresie zapewnienia dostępności**, gdyż z zasady każde wsparcie, zarówno w projektach dedykowanych osobom z niepełnosprawnościami, jak i ogólnodostępnych, powinno być dostępne. Racjonalne usprawnienia to mechanizm możliwy do uruchomienia w trakcie realizacji projektu wraz z pojawieniem się w projekcie, w charakterze uczestnika projektu lub personelu, osoby z niepełnosprawnością.

W ramach przykładowego katalogu kosztów racjonalnych usprawnień jest możliwe sfinansowanie np.:

- kosztów specjalistycznego transportu na miejsce realizacji wsparcia;
- dostosowania architektonicznego budynków niedostępnych (np. zmiana miejsca realizacji projektu; budowa tymczasowych podjazdów; montaż platform, wind, podnośników; właściwe oznakowanie budynków poprzez wprowadzanie elementów kontrastowych i wypukłych celem właściwego oznakowania dla osób niewidomych i słabowidzących itp.);
- dostosowania infrastruktury komputerowej (np. wynajęcie lub zakup i instalacja programów powiększających, mówiących, kamer do kontaktu z osobą posługującą się językiem migowym, drukarek materiałów w alfabecie Braille'a);
- dostosowania akustycznego (wynajęcie lub zakup i montaż systemów wspomagających słyszenie, np. pętli indukcyjnych, systemów FM);
- asystenta tłumaczącego na język łatwy;

- asystenta osoby z niepełnosprawnością;
- tłumacza języka migowego lub tłumacza-przewodnika;
- przewodnika dla osoby mającej trudności w widzeniu;
- alternatywnych form przygotowania materiałów projektowych (szkoleniowych, informacyjnych, np. wersje elektroniczne dokumentów, wersje w druku powiększonym, wersje pisane alfabetem Braille'a, wersje w języku łatwym, nagranie tłumaczenia na język migowy na nośniku elektronicznym, itp.);
- zmiany procedur;
- wydłużonego czasu wsparcia (wynikającego np. z konieczności wolniejszego tłumaczenia na język migowy, wolnego mówienia, odczytywania komunikatów z ust, stosowania języka łatwego itp.);
- dostosowania posiłków, uwzględniania specyficznych potrzeb żywieniowych wynikających z niepełnosprawności.

Lista sprawdzająca: Dostępność i otwartość projektu dla osób z niepełnosprawnościami

Wskazania dla projektodawców pozwalające sprawdzić i dokonać oceny dostępności projektu na etapie weryfikacji wniosku o dofinansowanie.

Rekrutacja i promocja projektu w zakresie wsparcia rekrutacji

Działania rekrutacyjne mają kluczowe znaczenie dla dostosowania projektu do potrzeb uczestników z niepełnosprawnościami bez względu na to, czy projekt jest dedykowany osobom z niepełnosprawnościami, czy zakłada się w nim udział tych osób, czy też nie zakłada się, ale ich udział w projekcie będzie możliwy.

Podczas planowania rekrutacji należy zweryfikować:

Czy zdiagnozowane zostały bariery uniemożliwiające/utrudniające osobom z niepełnosprawnościami udział w projekcie i czy zaplanowano sposoby/metody ich niwelowania?	Tak	Nie
Czy materiały informacyjne, promocyjne i rekrutacyjne zostały opracowane w dostępnym formacie (m.in. zgodność ze standardem WCAG 2.0, tekst łatwy do czytania)?	Tak	Nie
Czy materiały informacyjne, promocyjne i informacyjne zostały zamieszczone w miejscach umożliwiających osobom z różnymi niepełnosprawnościami dotarcie do informacji o projekcie?	Tak	Nie
Czy o realizacji projektu poinformowano organizacje i instytucje działające na rzecz osób z niepełnosprawnościami – potencjalnych uczestników projektu?	Tak	Nie
Czy strona internetowa projektodawcy/projektu, na której można znaleźć informacje o projekcie, jest zgodna ze standardem WCAG 2.0 na poziomie co najmniej AA?	Tak	Nie
Czy spotkania rekrutacyjne będą realizowane w miejscach dostępnych dla osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności?	Tak	Nie
Czy w formularzach zgłoszeniowych na spotkania rekrutacyjne znajduje się pytanie o specjalne potrzeby wynikające z niepełnosprawności?	Tak	Nie
Czy w ankietach/formularzach rekrutacyjnych znajduje się pytanie o specjalne potrzeby wynikające z niepełnosprawności?	Tak	Nie
Czy informacje zbierane od uczestników projektu na etapie rekrutacji pozwolą na dostosowanie wsparcia do potrzeb uczestników z niepełnosprawnościami?	Tak	Nie

Harmonogram projektu

Harmonogram projektu powinien zostać zaplanowany z uwzględnieniem potrzeb niepełnosprawnych uczestników projektu. Podczas jego tworzenia należy zweryfikować:

Czy czas trwania poszczególnych etapów projektu jest dostosowany do potrzeb uczestników z niepełnosprawnościami (np. odpowiedni czas trwania szkoleń, często dłuższy niż w przypadku osób sprawnych, odpowiednia ilość wsparcia doradczego)?	Tak	Nie
--	-----	-----

Zadania w projekcie

Wszystkie zadania w projekcie powinny być dostosowane do indywidualnych potrzeb niepełnosprawnych uczestników. Podczas ich planowania należy zweryfikować:

Czy liczba godzin wsparcia została dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami?	Tak	Nie
Czy wsparcie w projekcie będzie realizowane w miejscach dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami (w przypadku projektów dedykowanych osobom z niepełnosprawnościami i projektów, w których zakłada się ich udział)?	Tak	Nie
Czy projektodawca będzie miał możliwość dostosowania miejsca realizacji wsparcia do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (w przypadku projektów, w których na etapie planowania nie zakłada się udziału osób z niepełnosprawnościami)?	Tak	Nie
Czy materiały dla uczestników projektu będą dostępne dla osób z niepełnosprawnościami?	Tak	Nie
Czy w zadaniach w projekcie przewidziano wsparcie ukierunkowane na wyrównywanie szans osób z niepełnosprawnościami (np. trener pracy)?	Tak	Nie
Czy produkty projektu będą zgodne z zasadą uniwersalnego projektowania?	Tak	Nie

Ewaluacja (o ile jest wymagana w projekcie)

Przygotowanie projektu realizującego zasadę równości szans i niedyskryminacji oraz dostępności dla osób z niepełnosprawnościami wymaga zaplanowania równościowej ewaluacji. Dlatego też na etapie tworzenia projektu wnioskodawca powinien zweryfikować:

Czy projektodawca jest w posiadaniu informacji dotyczących sytuacji wyjściowej niepełnosprawnych uczestników projektu w danym obszarze problemowym?	Tak	Nie
Czy określono wskaźnik rezultatu odnoszący się do zmiany, która nastąpi w sytuacji osób z niepełnosprawnościami w wyniku realizacji projektu?	Tak	Nie
Czy zaplanowane działania ewaluacyjne pozwolą na określenie zmiany, która nastąpi w sytuacji osób z niepełnosprawnościami w wyniku realizacji projektu?	Tak	Nie
Czy materiały/dokumenty stanowiące podstawę ewaluacji będą dostępne dla osób z różnymi niepełnosprawnościami?	Tak	Nie

Zarządzanie projektem

Planując działania związane z zarządzaniem projektem, wnioskodawca powinien zweryfikować:

Czy przewidziano działania ukierunkowane na zapoznanie personelu projektu z zasadą równości szans i niedyskryminacji osób z niepełnosprawnościami?	Tak	Nie
Czy zaplanowano, że w ramach personelu projektu zatrudniona zostanie osoba z niepełnosprawnościami (pożądany efekt)?	Tak	Nie
Czy organizacja działań zespołu projektowego umożliwi pracę w nim osobom z niepełnosprawnościami (np. elastyczne formy lub godziny pracy)?	Tak	Nie

Budżet projektu

Planując budżet projektu, wnioskodawca powinien zweryfikować:

Czy koszty związane ze wsparciem świadczonym w projekcie zaplanowano w sposób uwzględniający potrzeby osób z niepełnosprawnościami (np. koszt wynajmu sali szkoleniowej w pełni dostępnej dla osób z niepełnosprawnościami jest zazwyczaj wyższy niż wynajęcia sali, która nie jest dostępna)?	Tak	Nie
--	-----	-----